

Ключевые слова: *ценность, духовность, рефлексия, переживание, идентичность, культура.*

THE FUNDAMENTAL VALUES OF THE PERSON'S SPIRITUALITY FORMATION

T.L. Antonenko

The author of the article examines the fundamental values (good, evil, truth, love, experience, freedom, patriotism, sense of life, value of the Other) that form the basis of spirituality; characterizes the psychological mechanisms of spirituality formation.

Keywords: *value, spirituality, reflection, experience, identity and culture.*

Антоненко Тетяна Леонардівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: antm71@yandex.ua

Antonenko Tetyana Leonardivna – Ph.D., Associate Professor of the Chair of Pedagogy of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: antm71@yandex.ua

УДК 378.015.31:17.022.1

ДУХОВНО-КУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСВІТИ

М. В. Безугла

У статті робиться акцент на необхідності відродження духовно-культурних цінностей освіти і, як наслідок, підвищення її духовно-культурного потенціалу. Автором надана сутнісна характеристика моделі організаційно-методичної системи формування у студентів духовно-культурних цінностей освіти. Доведено ефективність використання розробленої моделі.

Ключові слова: *освіта, цінності, духовно-культурні цінності освіти, модель, організаційно-методична система, педагогічні технології, педагогічні умови.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. В усі часи освіта відіграла важливу роль у вихованні гармонійної особистості. Незважаючи на реалії тої чи іншої епохи, вона залишалася незмінною

рушійною силою духовно-культурного розвитку особистості. Тим не менш, у ХХІ столітті перед освітою постав ряд викликів і проблем, які перешкоджають її плідному розвитку. Надмірне домінування матеріальних цінностей над духовними, заміна істинних цінностей анти-цінностями, подальша дегуманізація освіти, відчуження знань і маркетизація освіти стали причинами майже повного знецінення знань, втрати духовно-культурного потенціалу освіти, що негативно позначилося на особистості сучасного студента, якому складно протистояти їх негативному впливу і, як наслідок, його особистість не розвивається, втрачає свою індивідуальність, зосереджується на досягненні матеріального благополуччя, а духовно-культурному розвитку не приділяє належної уваги.

Хоча у сучасному університеті намітилися позитивні тенденції до відродження духовно-культурних цінностей освіти і, як наслідок, підвищення її духовно-культурного потенціалу. Яскравим доказом цього стало значне збільшення показників високого та середнього рівнів сформованості духовно-культурних цінностей освіти за визначеними критеріями у студентів експериментальних груп, які прийняли участь у роботі студії «Освічена особистість».

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Заслужують на увагу дослідження сучасних вчених про сутність освіти, її цінностей взагалі та духовно-культурних цінностей освіти зокрема. Філософські основи цієї проблеми розкрито в працях Н. Багдасар'ян, З. Залевської, С. Клепко, А. Суббето, Н. Селезнєвої, В. Огнев'юка, М. Покровського, А. Ярошенко та ін. Педагогічний аспект духовності, духовної культури, духовно-культурних цінностей освіти розглянуто у працях В. Андрущенко, А. Кір'якової, В. Красвського, Т. Кривко, Г. Назарової, С. Некрасової, О. Нікіфорова, С. Ніколаєнко, М. Міхалковича, С. Плаксія, О. Позднякова, М. Роганової, В. Садовнічева, Г. Шевченко та ін.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У статті зроблена спроба довести необхідність відродження духовно-культурних цінностей освіти, надати сутнісну характеристику моделі організаційно-методичної системи їх формування у студентської молоді та довести її ефективність на практиці.

Мета статті полягає у доведенні необхідності відродження духовно-культурних цінностей освіти, як наслідок, підвищення її

духовно-культурного потенціалу, і розкритті сутності моделі організаційно-методичної системи формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти та висвітленні результатів дослідно-експериментальної роботи щодо її впровадження.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Виходячи з того, що модель являє собою певний образ певної системи, яка характеризується цілісністю, усталеністю, єдністю взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, визначено, що модель організаційно-методичної системи формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти являє собою сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих компонентів, які забезпечують організацію освітньо-виховного процесу у внз на духовно-культурних засадах і характеризуються цілісністю, усталеністю та єдністю вище визначених компонентів.

Розроблена модель організаційно-методичної системи формування у студентів духовно-культурних цінностей освіти являє собою сукупність двох взаємопов'язаних і взаємодіючих компонентів (методичної і організаційної підсистем, кожна з яких представлена сукупністю взаємодіючих елементів (див. рис. 1).

На теоретичному етапі дослідження були визначені мета і завдання дослідження, охарактеризовані методологічні підходи та методи дослідження.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності духовно-культурних цінностей освіти для студентської молоді, експериментальному дослідженні ефективності організаційно-методичної системи їх формування та реалізації в навчально-виховному процесі університету.

Відповідно до мети визначено основні *завдання дослідження*:

- визначити на основі аналізу філософської та психолого-педагогічної літератури теоретико-методологічні засади формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти;
- проаналізувати проблемне поле дослідження;
- теоретично обґрунтувати сутність духовно-культурних цінностей освіти;
- розробити модель організаційно-методичної системи формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти;
- визначити критерії, показники та рівні сформованості у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти;

Рис. 1. Модель організаційно-методичної системи формування у студентів духовно-культурних цінностей освіти

- експериментально перевірити ефективність впровадження моделі організаційно-методичної системи та запропонованих педагогічних технологій формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти.

В основі організаційно-методичної системи формування у студентів духовно-культурних цінностей освіти лежать наступні принципи:

- принцип орієнтації на духовно-культурні цінності, ідеали в освіті і вихованні;
- принцип ціннісного переосмислення процесу здобуття вищої освіти;
- принцип духовно-культурної, ціннісної насиченості змісту освітньо-виховного процесу.

Метапринципами функціонування системи є: аксіологічний, культурологічний та цивілізаційний підходи.

У процесі проведення дослідження духовно-культурних цінностей освіти були використані наступні методи:

– *теоретичні*: вивчення та аналіз філософської і психолого-педагогічної літератури для розкриття сутності теоретико-методологічних підходів до проблеми дослідження; теоретичне узагальнення і систематизація, за допомогою яких була надана характеристика проблемного поля дослідження і з'ясована сутність духовно-культурних цінностей освіти; теоретичне моделювання для розробки моделі організаційно-методичної системи формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти;

– *емпіричні*: педагогічне спостереження, бесіди, дискусії, анкетування, тренінг, педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний) для визначення рівнів сформованості у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти; аналіз результатів дослідження для перевірки ефективності організаційно-методичної системи формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти.

– *статистичні* – збір та статистична обробка експериментальних даних.

На експериментальному етапі дослідження були визначені основні форми організації занять, педагогічні технології та умови реалізації моделі організаційно-методичної системи формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти з метою досягнення поставленої мети дослідження.

У процесі проведення експериментального дослідження були використані наступні форми роботи зі студентською молоддю, спрямовані на формування в них духовно-культурних цінностей освіти: бесіди, творчі завдання, тренінг, колективний диспут, круглий стіл, поетична вітальня, колоквиум, дискусії.

Для досягнення поставленої мети у ході дослідження були використані педагогічні технології. «Технологія» в широкому смислі цього слова – це наука про мистецтво. Згідно сучасних наукових поглядів, поняття «педагогічна технологія» розглядається як сукупність психолого-педагогічних установок, які визначають соціальний набір і компоновку форм, методів, способів, прийомів навчання, засобів виховання, іншими словами «інструментарію педагогічного процесу» (Б. Ліхачов). Беручи до уваги, що освіту ми розглядаємо з точки зору її

цінності для особистості, при визначенні педагогічних технологій формування духовно-культурних цінностей освіти нами були використані основні види особистісно-орієнтованих технологій: дослідницькі (проблемно-пошукові); комунікативні (дискусійні); імітаційного моделювання (ігрові); діяльнісні та рефлексивні, які ставлять в центр освітньої системи особистість студента, забезпечення комфортних, безконфліктних і безпечних умов її розвитку, реалізації всього духовно-культурного, інтелектуального і творчого потенціалу особистості.

Зокрема, у дослідженні охарактеризовані наступні педагогічні технології:

– незакінчені речення, незакінчена розповідь (міні-твір «Освіта для мене – це ...») – спрямований на розкриття особистісного уявлення про цінність і роль освіти у житті певної людини);

– коментарі до висловлювань провідних митців, вчених про освіту, знання, пізнання, мудрість тощо;

– сукупність методик, спрямованих на прилучення особистості до духовно-культурної спадщини людства в процесі отримання нею освіти у ВНЗ;

– діалогічне спілкування з цінностями духовної культури шляхом «освіти через серце» (духовно-культурна, емоційно-почуттєва зустріч із прекрасним: перегляд відеоматеріалів, добірки картин, художніх творів на освітню тематику з метою занурення студентської молоді у власний духовний світ, усвідомлення ними власного відношення до освіти, визначення власних духовно-культурних цінностей, їх співставлення з цінностями освіти інших людей);

– прогнозування майбутнього стану освіти шляхом використання ігрової педагогічної технології (вправа на створення дошки-прогнозу майбутнього освіти в Україні);

– вправа на розвиток вербального інтелекту «Конструювання прислів'їв»;

– вправа на визначення власних духовно-культурних цінностей освіти;

– вправа на розвиток інтелектуальних здібностей і якостей розуму «Діалог між освіченою людиною минулого і теперішнього» тощо.

Характеризуючи процес формування духовно-культурних цінностей освіти, ми опиралися на послідовність трьох стадій духовного виховання (І. Соловцова): розуміння, усвідомлення і

самозмінення [1], у відповідності до яких відбувається реалізація домінуючих компонентів організаційно-методичної системи формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти через механізми суб'єктивізації, мотивації, рефлексії, переоцінки цінностей, інтелектуальної ідентифікації, самореалізації.

На першій стадії відбувається розуміння базових категорій (освіта, духовність, культура, цінності); усвідомлення важливості розуміння отримуваних знань; формується уявлення студентів про місце і роль освіти і духовної культури в системі ціннісних уподобань студентів; вони намагаються визначити власну систему духовно-культурних цінностей освіти, намагаються зрозуміти їх сутність; визначається їх здатність до засвоєння духовно-культурних цінностей освіти.

На другій стадії у студентів відбувається усвідомлення особистісної цінності освіти, переоцінка власних цінностей, вибудовується власна система духовно-культурних цінностей освіти, має місце порівняльний аналіз власної системи духовно-культурних цінностей освіти із системою цінностей освіти інших людей. На означеній стадії вступають в дію певні механізми, за допомогою яких відбувається реалізація домінуючих компонентів організаційно-методичної системи формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти: *механізм рефлексії*, ефективність якого визначається ступенем розвитку вміння студентів широко, творчо, критично і самостійно мислити, давати власну ціннісну оцінку набутих знанням про оточуючу дійсність; здатності до осмислення, аналізу та переоцінки власного уявлення про цінності освіти та *інтелектуальної ідентифікації* з уявленнями про цінності освіти інших людей; у сформованості рефлексивного ставлення до освіти; *механізм суб'єктивізації* духовно-культурних цінностей освіти, вплив якого вимірюється мірою розуміння студентами сутності духовно-культурних цінностей освіти та прийняття до уваги необхідності їх підтримки і збереження. Означена стадія характеризується активізацією *механізму підвищення мотивації* студентської молоді до відродження духовно-культурних цінностей освіти, що проявляється через бажання і потребу в подальшому гармонійному й всебічному духовно-культурному розвитку особистості студента в процесі отримання освіти та постійному збагаченні власного духовного світу; розвитку інтелектуальних почуттів; зацікавленості у процесі отримання знань, що ґрунтується на активній творчій позиції студента у позитивному ставленні до життя та навчально-вихованого процесу; розширенні

духовно-культурних ціннісних інтересів в освіті і розвитку комплексу умінь та навичок, які здійснюють позитивний вплив на процес формування духовно-культурної освіченої особистості студента.

На третій стадії відбувається самозмінення особистості студента, яке проявляється у яскраво вираженому в нього бажанні у духовно-культурному самовдосконаленні, самоактуалізації, саморозвитку і найбільш повній *самореалізації* у різних сферах життєдіяльності відповідно до власних духовних, культурних, моральних, інтелектуальних, ціннісних пріоритетів особистості в освіті, що, в свою чергу, визначається усталеністю власної системи духовно-культурних цінностей освіти. На означеній стадії поведінка та ставлення до оточуючих регулюється відповідно до усталених духовно-культурних та моральних норм поведінки; інтерес до навчально-виховного процесу підкріплений толерантним ставленням до традицій різних культур; особистість керується духовно-культурними цінностями під час навчання у ВНЗ; навчання заради навчання – основа духовно-культурного розвитку особистості студента. Таким чином, на стадії самозмінення особистості студента відбувається закріплення ним отриманих знань про сутність духовно-культурних цінностей освіти на поведінковому рівні.

У процесі реалізації моделі організаційно-методичної системи формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти особливу увагу необхідно приділити створенню сприятливих умов, які значно збільшують її ефективність:

- створення атмосфери взаєморозуміння і взаємодопомоги всередині студентської групи, між викладачами і студентами на духовно-культурних засадах;

- духовно-культурна спрямованість освіти на виховання людяності, взаємодопомоги, взаємоповаги, співчуття, щирості, дружнього ставлення один до одного, чесності, доброти, вміння вести себе в суспільстві, любові до духовно-культурних традицій рідної землі, тощо;

- забезпечення отримання студентами різнопланових, якісних знань, розвитку мислення, розширення кругозору; сприяння накопиченню ними професійного досвіду, умінь і навичок, необхідних для найповнішої самореалізації особистості в усіх сферах життєдіяльності;

- спрямованість на розвиток духовних, культурних, інтелектуальних, моральних особистісних пріоритетів в освіті як

орієнтирів формування духовно-культурної, гармонійної, широко мислячої, освіченої особистості сучасного студента;

– стимулювання внутрішнього потягу особистості до духовно-культурного розвитку, розкриття власного духовно-культурного, творчого потенціалу і самоосвіти;

– педагогічна підготовка висококваліфікованих викладачів, відданих своїй професії;

– моделювання цілісного духовно-культурного освітнього простору.

З метою вирішення завдань дослідження були обрані заняття з навчальних дисциплін педагогічного циклу, в процесі проведення яких студенти мали можливість не лише розширити власний духовно-культурний потенціал, визначитися з основними компонентами власної системи духовно-культурних цінностей освіти, але й завдяки використанню на заняттях елементів художньої освіти, в них поступово сформувалося цілісне уявлення про те, якою має бути духовно-культурна, освічена особистість.

Після реалізації на практиці моделі організаційно-методичної системи формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти передбачалося досягнення наступних результатів:

– сформована система духовно-культурних цінностей освіти;

– спрямованість на збереження духовно-культурних цінностей освіти;

– потреба в подальшому духовно-культурному розвитку особистості в процесі здобуття освіти.

Порівняльний аналіз результатів, отриманих на констатувальному та контрольному етапах експериментальної роботи, свідчить про те, що показники високого та середнього рівнів сформованості духовно-культурних цінностей освіти за визначеними критеріями виражені більш яскраво (див. табл. 1).

Ефективність упровадженої моделі організаційно-методичної системи формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти підтверджена наявністю помітних позитивних змін, які відбулися в експериментальних групах, де, на відміну від контрольних груп, була реалізована специфічна форма виховної роботи (участь у роботі студії «Освічена особистість»), завдяки чому у студентів більш плідно відбувалося формування ціннісного відношення до освіти на основі духовно-культурного розвитку молоді; розвиток у студентської молоді ціннісного, духовно-культурного бачення світу та

Таблиця 1

Порівняльний аналіз рівнів сформованості у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти за результатами констатувального і контрольного етапів експериментальної роботи за всіма критеріями

Критерії	Рівні		Високий		Середній		Низький	
			осіб	%	осіб	%	осіб	%
Ціннісно-орієнтований	Констатувальний етап	КГ	19	11	97	56	56	33
		ЕГ	20	23	94	55,9	54	32,1
	Контрольний етап	КГ	21	12	101	59	50	29
		ЕГ	33	19	117	70	18	11
Мотиваційний	Констатувальний етап	КГ	37	21,5	87	50,6	79	47
		ЕГ	37	22	79	47	52	31
	Контрольний етап	КГ	37	22	93	54	42	24
		ЕГ	46	27	68	41	54	32
Операційно-діяльнісний	Констатувальний етап	КГ	29	16,8	64	37,2	79	46
		ЕГ	26	15,5	65	38,7	77	45,8
	Контрольний етап	КГ	28	16,3	67	38,9	77	44,8
		ЕГ	42	25	74	44	52	31
Рефлексивний	Констатувальний етап	КГ	18	10,2	83	48	72	41,8
		ЕГ	19	11,3	78	46,4	71	42,3
	Контрольний етап	КГ	20	12	81	47	71	41
		ЕГ	27	16	101	60	40	24

місця освіти в ньому; формування цілісного уявлення про проблеми, які виникають на шляху до отримання якісної духовно-культурної освіти; структурування, розширення та поглиблення знань про сучасні тенденції розвитку освіти; розвиток вмінь та навичок критичного мислення, самостійного збору та оцінки інформації про значущість освіти; забезпечення необхідними знаннями, вміннями та навичками усвідомленого та ефективного виконання своїх обов'язків у якості майбутніх викладачів вищого навчального закладу; пошук шляхів формування духовно-культурних цінностей освіти.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, результати проведеного експериментального дослідження підтвердили ефективність розробленої моделі організаційно-методичної системи формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти і засвідчили необхідність відродження духовно-культурних цінностей освіти, як результат, підвищення її духовно-культурного потенціалу як рушійної сили гармонійного духовно-культурного розвитку особистості.

Перспектива подальших розвідок полягає у сутнісному аналізі результатів експериментального дослідження.

Література

1. Соловцова И.А. Духовное воспитание в православной и светской педагогике: методология, теория, технологии: монография / И.А. Соловцова. – Волгоград: Перемена, 2006. – 248 с.

ДУХОВНО-КУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОБРАЗОВАНИЯ

М. В. Безуглая

В статье делается акцент на необходимости возрождения духовно-культурных ценностей образования и, как следствие, повышение ее духовно-культурного потенциала. Автором статьи представлена сущностная характеристика модели организационно-методической системы формирования у студентов духовно-культурных ценностей образования. Доказана эффективность использования разработанной модели.

Ключевые слова: образование, ценности, духовно-культурные ценности образования, модель, организационно-методическая система, педагогические технологии, педагогические условия.

SPIRITUAL AND CULTURAL POTENTIAL OF EDUCATION

M. V. Bezugla

The author of the article accentuates on the necessity of revival of the spiritual and cultural values of education and as a result the raise of its spiritual and cultural potential; gives the essential characteristics of the organizational and methodical system of formation of spiritual and cultural values of education at student youth and proves the efficiency of usage of the worked-up model.

Keywords: Education, spiritual and cultural values of education, model, organizational and methodical system, educational technologies, educational conditions.

Безугла Мілена В'ячеславна – завідувач лабораторії Науково-дослідного інституту духовного розвитку людини, викладач кафедри практики іноземних мов Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: milena.bezuglaya@yandex.ru

Bezugla Milena Vyacheslavna – head of the laboratory of the Scientific Research Institute of Spiritual Development of Man, lecturer of the Chair of Practice of Foreign Languages of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: milena.bezuglaya@yandex.ru

УДК37.01:371.2

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ КОНЦЕПТИ ВИХОВНОГО ІДЕАЛУ

О. Б. Будник

У статті представлено результати дослідження виховного ідеалу українців у соціально-педагогічному аспекті. Виховні пріоритети, що відображають елементи духовної і матеріальної культури народу, слугують основою для проектування сучасного соціально-виховного середовища навчального закладу.

Сутність виховного ідеалу у педагогічній діяльності вчителя висвітлено в співвідношенні філософських категорій: «можливість» і «дійсність», «конкретність» й «абстрактність», «зміст» і «форма», «причина» і «наслідок», «свобода» й «необхідність». Автор акцентує, що категорія виховного ідеалу відображає глибинний соціальний зміст, оскільки зміна суспільної формації передбачала сповідування соціальною елітою істотно нових уявлень про ідеали моральності, добра, свободи, краси, рівності, братерства, толерантності та ін.

Ключові слова: виховний ідеал, професійна діяльність учителя, соціально-виховне середовище, виховні пріоритети, мета соціально-педагогічної діяльності, соціокультурне виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У сучасній освіті України дедалі гострою стає проблема пошуку виховних пріоритетів серед дітей і молоді, переоцінки традиційних освітніх парадигм з урахуванням вимог сьогодення, помітні спроби пошуку інноваційних шляхів професійної діяльності вчителя. Важливою умовою забезпечення стійкості педагогічно зорієнтованого середовища сучасного навчального закладу вважаємо наявність загальнокультурних і виховувальних цілей, що ґрунтуються на вселюдських цінностях та єдності суспільної ідеології, яка об'єднує інтереси учасників соціально-педагогічної діяльності [8]. Вчитель як суб'єкт управління вихованням у соціально-педагогічній системі здійснює поточну та перспективну координацію проєктованих цілей. Відповідно ціль розглядаємо як ідеально створений в уяві кінцевий результат професійної діяльності.